

MICHAL MARKUŠ, NESTOR SLOVENSKEJ ETNOLÓGIE, JUBILUJE (16. 8. 1912)

Život človeka a jeho prínos do profesionálnej oblasti, v ktorej pôsobil, sa dá hodnotiť z rôznych uhlov pohľadu. Ak ide o vedca, sú práve jubileá ideálnou príležitosťou, aby jeho kolegovia ohodnotili prácu, ktorej zasvätil podstatnú časť svojho života. Pre dejiny každej vednej disciplíny je vždy podnetné i potrebné upozorniť na kvalitu i kvantitu vykonanej práce, na najdôležitejšie aspekty vedeckovýskumného, publikačného, popularizačného i organizačného zamerania. Väčšinou pritom prirodzene vyniknú diela, ktoré jubilant vniesol ako svoj osobitý vklad do rozvoja príslušnej vednej disciplíny a ktoré v nej ostávajú živé, podnetné a vďaka svojej výpovednej hodnote i natrvalo začlenené do dejín vedeckého poznania.

Hoci PhDr. Michal Markuš, CSc. už dlhšie obdobie vo vede nepracuje, predsa je jeho práca a prínos k dejinám slovenskej etnológie stále aktuálny. S odstupom času môžeme totiž jeho dielo hodnotiť nielen objektívnejšie, ale aj v širšom kontexte celkového vývoja našej disciplíny. Práca M. Markuša ako celok totiž veľmi výrazne reflektuje tematické zameranie etnografie v prvých desaťročiach jej profesionálneho rozvoja po druhej svetovej vojne, ako aj úroveň teoretického myslenia a metodologického prístupu k štúdiu javov tzv. tradičnej kultúry.

Dielo PhDr. Michala Markuša, CSc., narodeného 16. 8. 1912 v Nyíregyháze v Maďarsku, v rodine Slovákov z Dolnej zeme, je z viacerých príčin neobyčajne pestré a vďaka tomu aj podnetné pre ďal-

šie generácie. Na jeho význam v oblasti etnológie upozornili už viacerí kolegovia pri príležitosti predchádzajúcich výročí narodenia, ako i publikovaná bibliografia jeho prác. Produkcia M. Markuša dosahuje vyše 300 etnografických a muzeologických štúdií, príspevkov, článkov, správ a recenzií. Tie boli uverejňované jednak v domácich vedeckých a popularizačných časopisoch, zborníkoch a monografiách vlastivedného charakteru, jednak v rôznych zahraničných periodikách a v nemeckých, maďarských a poľských publikáciách, ktoré boli väčšinou edičným závršením rôznych medzinárodných konferencií, sympózií a seminárov. Najmä ich zásluhou si M. Markuš získal pevné miesto vo vedeckých kruhoch na Slovensku a v Európe. Ako dlhoročný bádateľ v problematike ľudovej stravy je dodnes uznávaný ako odborník genézy a modifikácií archaických európskych jedál.

V súvislosti so zameraním vedeckej práce M. Markuša treba upozorniť najmä na okolnosti, ktoré s najväčšou pravdepodobnosťou ovplyvnili jeho orientáciu. Veľkú zásluhu treba pripísať jeho rodinnému a etnicky zmiešanému prostrediu, v ktorom v Maďarsku v slovenskej enkláve vyrastal a samozrejme jeho štúdiu maďarskej, nemeckej a slovanskej filológie na univerzitách v Segedíne, vo Viedni a v Budapešti, ktoré ho na vedeckú prácu dobre pripravili z hľadiska jazykového i teoretického.

V čase, keď M. Markuš dospieval, bola atmosféra slovenskej enklávy, ktorá po roku

1918 pripadla do iného štátneho útvaru, veľmi tradičná a ľudia spontánne uchovávali prejavy a artefakty pôvodnej kultúry, ktorú ich predkovia priniesli zo Slovenska a odlišovali sa ňou od inoetnického okolia. Je preto celkom prirodzené, že práve tieto otázky a problematika začali zaujímať M. Markuša už na začiatku jeho vedeckovýskumnej práce. Dokladajú to jeho prvé štúdie venované pôvodu názvu „tírpák“, ale aj spôsobom ľudového poľovníctva, bývania na tzv. sálašoch – lazoch, archaickým formám osvetľovania interiérov a pod., ale najmä monografia o spôsobe života a kultúre slovenského ľudu v Nyíregyháze (*A bokortanyák népe*, 1943). Problematika kultúry slovenskej enklávy sa tak dostala do centra jeho vedeckej pozornosti, a to z hľadiska etnickej špecifickosti a z hľadiska interetnických vzťahov.

Druhú veľkú oblasť vedeckého zamerania M. Markuša tvoria práce o ľudovej strave. Táto problematika bola jeho ťažiskovou témou v čase pôsobenia v Národopisnom ústave SAV v Bratislave, v rokoch 1957 – 1975. Pre kandidátsku prácu a knižnú monografiu v šesťdesiatych rokoch zozbieral a interpretoval rozsiahly materiál o ľudovej strave z oblasti Horehronia. Vznikla tak vôbec prvá regionálna monografia k tejto téme na Slovensku. Koncom 60. rokov publikoval tiež prvý pokus o teoretickú analýzu zamerania výskumov ľudovej stravy v slovenskej etnografii (*Súčasný stav bádania o ľudovej strave na Slovensku*. Slov. Národop., 17, 1969). Je nesporne jeho zásluhou, že sa táto problematika začala v slovenskej etnológii systematicky skúmať. Výsledkom jeho cielavedomého úsilia bola bohatá úroda publikovaných prác v sedemdesiatych rokoch. Boli to state v niekoľkých syntetizujúcich prácach, napr.: *Die Volksnahrung*. In: *Slovakische Volkskultur*. Bratislava 1972; *Strava*. In: *Horehronie II*. Bratislava, 1974; *Stravovanie*. In: *Slovensko – Ľud II*. Bra-

tislava 1975. M. Markuš správne upriamil svoju pozornosť na problematiku tradičných, už vtedy na Slovensku doznievajúcich jedál. Ku klasickým a k často citovaným prameňom patria jeho štúdie: *Obradný štedrovečerný stôl na východnom Slovensku*. Slov. Národop., 20, 1972; *Tenkeľ a jeho karpatsko-európske obmeny*. Slov. Národop., 23, 1975 a *Traditionelle saure Suppen in der Slowakei*. Ethnologia Slavica, 1976-77. Vynikajúca orientácia v slovenskom, ale aj európskom materiáli dovolila M. Markušovi interpretovať tému ľudovej stravy aj v širších interetnických súvislostiach. Pred svojím odchodom z ústavu v Bratislave sa tiež zúčastnil na koncipovaní otázok v dotazníku pre jednu z najväčších vedeckých akcií – Etnografický atlas Slovenska.

V závere svojej vedeckej kariéry pôsobil doktor Markuš v Spoločenskovednom ústave SAV v Košiciach. Okrem ďalších aktivít treba vyzdvihnúť najmä jeho podiel na záchrannom výskume v oblasti Hornej Cirochy, ktorého výsledky zúročil v monografii v kapitole o ľudovej strave (Horná Cirocha, 1985).

Aj veľmi stručný prehľad vedeckovýskumných aktivít PhDr. Michala Markuša, CSc. dosvedčuje, že za touto prácou stojí osobnosť, ktorú môžeme rátať ku klasikom slovenskej etnológie, pretože jeho podiel na rozvoji našej vednej disciplíny je z hľadiska kvantitatívneho i kvalitatívneho nesporný a v mnohých ohľadoch originálny a podnetný.

Dovoľte mi, aby som váženému a milému Dr. Michalovi Markušovi, CSc. aj vaším menom poďakovala za jeho vedeckú prácu a zaželala mu k jeho vzácnemu jubileu predovšetkým zdravie a príjemné chvíle strávené so svojimi blízkymi a priateľmi.

Rastislava Stoličná

23. júna 1997 oslávi svoje jubileum jedna z najvýznamnejších predstaviteľiek slovenskej etnomuzikológie, dlhoročná pracovníčka Ústavu etnológie (predtým Národopisného ústavu) Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Soňa Burlasová. Knihy a štúdiá S. Burlasovej venované výskumu ľudovej piesne, a to tak v slovakistických, ako i komparatívne orientovaných prácach, možno považovať za nezastupiteľné. Z hľadiska metodologického považujem za najväčší prínos S. Burlasovej rovnako pre slovenskú etnomuzikológiu, ako i slovesnú folkloristiku to, že svojím prístupom (podmienеным zodpovedajúcim vzdelaním v oblasti muzikológie i literárnej vedy) prelomila isté bariéry, existujúce medzi štúdiom ľudovej piesne z textového a hudobného aspektu. S. Burlasová svojím pohľadom na pieseň stelesňuje syntetizujúci, a tým kvalitatívne vyšší stu-

peň štúdia zložitej problematiky ľudovej piesne v jej „klasických“, tradičných podobách, ale i v momente jej „zrodu“, zániku, či udomácnovania sa v repertoári.

Takýto prístup ku štúdiu piesne dodnes nie je zďaleka samozrejмый ani v slovenskej folkloristike, ale ani vo folkloristickom výskume iných európskych krajín (napr. v Poľsku, Rusku, Rakúsku, Maďarsku, Slovinsku, Bulharsku, čiastočne v Nemecku, ale aj inde sa výskum ľudových piesní v podstate takmer do súčasnosti realizuje paralelne v dvoch líniách: melodickej a textovej – s dôrazom na jednu či druhú zložku tohto synkretického útvaru).

Aj keď obe zložky piesne v skutočnosti majú svoju relatívnu autonómnosť a špecifiká, práve syntetizujúci pohľad z oboch strán (pokiaľ takým skutočne je) podáva komplexnú informáciu o objekte nášho výskumu. Dr. S. Burlasová mala zároveň to šťastie, že mohla priamo v teréne sledovať zaujímavé a zložité procesy postupného pretvárania piesne ako súčasti tzv. „tradičnej ľudovej kultúry“ (najmä napr. na Horehroní). Napriek tomu nezostávala v „tradicionalistických“ hraniciach a nebála sa ani nových tém, akou bol napr. výskum baničieho folklóru (v rámci kolektívneho výskumu Žakaroviec), či novovznikajúcej piesňovej tvorby (piesní v mnohom „netradičných“: s tematikou SNP či kolektivizácie poľnohospodárstva).

Popri zásadných regionálnych výskumoch v Honte a na Horehroní možno za ťažiskovú problematiku v prácach S. Burlasovej považovať piesňové žánre. Bola to jednak už spomenutá novovznikajúca piesňová tvorba, vyznačujúca sa špecifickými črtami. Umožňovala skúmať nielen folklór, ale i „protofolklór“, ku ktorému patrili tak jednorazové podenkovité útvary bez pevnejšie-

ho a dlhodobejšieho ukotvenia v repertoári, ako aj aktualizácie všeobecne známych schém či celých piesní. Privádzala zároveň k pozorovaniu dynamiky skúmaného objektu, k sledovaniu jeho procesualnosti. Všetky tieto a mnohé ďalšie možnosti, ktoré výskumníkovi materiál poskytoval, dr. S. Burlasová nielen nenechala bez povšimnutia, ale práve vďaka svojej hlbavej a cieľavedomej povahe a prístupu k práci vo veľkej miere zužitkovala a vyťažila z nich vo svojich prácach čo najviac.

K ďalším zo žánrových či tematických skupín piesní, ktorým S. Burlasová venovala sústredenú pozornosť, možno priradiť tiež pohrebné narietania, od ktorých sa autorka dostala k otázke nestrofických útvarov v slovenskej ľudovej piesni vôbec. Iný problém predstavovali zase zbojnícke piesne, ktorým venovala viacero štúdií, či vojenské a regrútske piesne. Týmto zasvätila osobitnú piesňovú monografiu v podobe knižnej publikácie (Veda, Bratislava 1991), ktorú opatrila i podrobným katalógom a ktorá vyhovuje i tým najprísnejším vedeckým kritériám. O komparatívny rozmer ju doplnila detailnejšie v príspevku prednesenom na X. Svetovom kongrese slavistov (Slavica slovaca 1993).

V bohatej publikačnej činnosti jubilan-
tky (ktorá bola už komplexne zhodnotená
najmä pri jej predošlých jubileách – pozri
Slov. národop. 25 a 35, č. 4) by som z hla-
diska významu pre štúdium slovenskej ľu-
dovej piesne v medzinárodných (európ-
skych) súvislostiach osobitne rada vyzdvihla

jej prácu pri štúdiu naratívnych piesní, ba-
lád. Ide o problematiku, ktorá je organickou
súčasťou vedeckej práce dr. S. Burlasovej
viac ako 20 rokov. Pri práci so slovenskými
naratívnymi piesňami, ktorej výsledky au-
torka prezentovala už viacerými úspešnými
knižnými publikáciami (Ľudové balady na
Horehroní, Veda Bratislava 1969; V širom
poli rokyta. Balady a iné epické piesne I.,
II., Tatran Bratislava 1982, 1984) vychádza-
la z Archívu naratívnych piesní, ktorý zalo-
žila a vybudovala v Ústave etnológie SAV
ako významnú súčasť archívnych fondov tej-
to inštitúcie.

Ako aspirantka dr. S. Burlasovej a záro-
veň jej pokračovateľka v štúdiu ľudových
piesní v Ústave etnológie SAV nemôžem
nepamenať vzácné ľudské vlastnosti jubila-
ntky, ako aj celkom osobný pocit, že mi
veľmi chýbajú naše časté odborné diskusie.
Napriek istému vekovému odstupu som pri
nich nikdy nemala pocit nadradeného pos-
toja či vnucovania názoru z druhej strany,
ale išlo vždy o dialóg, ktorý ma inšpiroval,
prinútil hlbšie sa zamyslieť nad problémami
a bol pre mňa v mnohom poučný. I keď je
teraz týchto rozhovorov menej, som rada, že
dr. S. Burlasová naďalej pokračuje vo svojej
práci pri zavŕšení enormných prác na archí-
ve slovenských balád, ťahajúcich sa vlastne
už od roku 1970 a v najbližšom čase vyjde
knižne jej Katalóg slovenských naratívnych
piesní I.-XI.

Eva Krekovičová

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA PhDr. SONI BURLASOVEJ, DrSc. (1978-1994)

Sociálna tematika v ľudovej piesni a jej vývin.
Slov. Národop., 26, 1978, č. 1, s. 51-70. Rus.,
nem. res.
K poetike a štýlu slovenských pohrebných nariet-
kaní. Československé přednášky pro VIII.
mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu. Praha,
Academia 1978, s. 183-191.

Piesne s tematikou jednotných roľníckych družstiev
ako problém súčasnej ľudovej tvorby. Slov. Ná-
rodop., 27, 1979, s. 163-206. Rus., nem. res.
Prozaická, piesňová a výtvarná tvorba ľudu o Slo-
venskom národnom povstaní – jej hodnoty
a vzájomné vzťahy. Slov. Národop., 27, 1979,
507-514. Rus., nem. res.

- „Ej, prišli sme, prišli sme na pole družstevné...“ Ľudová piesňová tvorba s tematikou jednotných roľníckych družstiev. Zostavila a úvodnú štúdiu napísala Soňa Burlasová. Z prác Národopisného ústavu SAV. Príroda, Bratislava 1980, 234 strán. Rus., nem. res.
- Viachlasný spev na Horehroní. In: Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti. Veda, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1980, s. 207-223. Rus., nem. res.
- Integračné aspekty regionálneho piesňového štýlu v Honte. Slov. Národop., 29, 1981, č. 2-3, s. 360-377. Rus., nem. res.
- Regionálny výskum ľudových piesní v Honte. In: Lidový tanec, pieseň a hudba. Brno 1983, s. 89-97.
- Slowakische Partisanen – und antifaschistische Lieder. In: Sozialistische Musikkultur. Traditionen, Probleme, Perspektiven. Band II. Verlag Neue Musik Berlin – Izdatel'stvo „Muzyka“ Moskva, 1983, s. 136-168.
- Teoretické a metodologické otázky štúdia nositeľov ľudových tradícií. Slov. Národop., 31, 1983, s. 7-14. Rus., nem. res.
- „V širom poli rokyta“. Slovenské ľudové balady, romance a novelistické piesne. Úvodná štúdia, výber a usporiadanie textov a melódií Soňa Burlasová. Ľudové umenie na Slovensku 5. zv. Bratislava, Tatran 1982, 1984, 370 strán.
- Kompozícia balady ako kritérium žánru. In: Československá slavistika, Praha 1983, s. 209-219.
- Zwiazek tekstu i melodii w slowackich balladach ludowych. Muzyka, Warszawa, roč. 28, 1983, č. 4, s. 109-116. Angl. res.
- Ľudová balada a jej vzťah k príbuzným epickým piesňam. Slov. Národop., 32, 1984, s. 39-50. Rus., nem. res.
- Slavistické porovnávacie štúdium v slovenskej etnomuzikológii. Hudební věda, Academia Praha, 21, 1984, č. 3, s. 260-267.
- Slavistické porovnávacie štúdium v slovenskej etnomuzikológii. Slov. Národop., 32, 1984, č. 2, s. 315-324. Rus., nem. res.
- Burlasová, S. – Krekovičová, E.: Tvorba spomienkových piesní z obdobia druhej svetovej vojny. Slov. Národop., 32, 1984, č. 2, s. 235-245. Rus., nem. res.
- Die slowakischen antifaschistischen und Partisanen-Volkslieder aus der Zeit des zweiten Weltkrieges. In: Lied und politische Bewegung. Wissenschaftliche Beiträge. Heft 13. Leipzig 1984, s. 63-68.
- Obraz Povstania v ľudovej tvorbe. In: Dejiny Slovenského národného povstania 1944, 2. zv. SNP a jeho historický význam. Nakl. Pravda 1984, XIII. kap., časť 7, s. 594-600.
- K podnetom a princípom tvorby partizánskych piesní. In: Slovenské národné povstanie v hudbe. Zborník materiálov z muzikologickej konferencie. Banská Bystrica, 13.-14. septembra 1984. Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici 1985, s. 52-59.
- Proces doznievania pôvodnej etnickej tradície v enkláve. (Na príklade piesní z obcí Patvarc a Szúgy.) Národopisné informácie, 1984, č. 2, s. 123-131.
- Odraz socialistických premien na dedine vo folklórnej tvorbe na Slovensku. In: Ku vzniku a začiatkom JRD v ČSSR. Kapitoly z dejín socialistického poľnohospodárstva v Československu, Bratislava 1985, s. 246-275.
- Kontinuita folklórnej tradície. Slov. Národop., 34, 1988, č. 1-2, s. 233-239.
- Jozef Kresánek a slovenská etnomuzikológia. In: Muzikologické bilancie '86, Bratislava 1986, s. 14-16.
- K variabilite ľudových piesní. In: Lidová pieseň, hudba a tanec. Brno 1987, s. 86-96.
- Ľudová pieseň na Horehroní. OPUS, Bratislava, 1987, strán 175. Nem. res.
- Ľudová pieseň. In: Horehronie. Folklórne prejavy v živote ľudu. Veda, Bratislava 1988, s. 85-169. Rus., nem. res.
- Slovenské ľudové piesne so zbrojníckou tematikou. Slov. Národop., 36, 1988, č. 3-4, s. 469-482.
- Die slowakischen Räuberlieder und ihre interethnischen Zusammenhänge. Ethnologia slavica, 20, 1988, s. 89-101. Slov. res.
- Slovenské zbrojnícke piesne a ich medzislovenské filiácie. In: Československá slavistika, Praha 1988, s. 221-231.
- A Slavonic Comparative Study in Slovak Ethnomusicology. Ethnologia slavica, 20, 1988, s. 215-226. Slov. res.
- Ľudová pieseň. In: Hont. Tradície ľudovej kultúry. Osveta, Banská Bystrica 1988, s. 549-596. Stručné rus., nem., ang., maď. res.
- Slovensko-maďarské kontaktné vplyvy v ľudových piesňach. In: Aktuálne problémy československej slavistickej folkloristiky. Bratislava 1988, s. 117-128.
- Korene a princípy folklórnej tvorivosti a jej vývoj v súčasnosti. Slov. Národop., 37, 1989, 4, s. 483-490. Rus. a nem. res.

- Od idey slavianstva k porovnávaciemu slavistickému štúdiu ľudovej piesne na Slovensku. Slov. Národop., 38, 1990, č. 3, s. 424-432. Nem. res.
- Historické paralely vývinu slovenských ľudových piesní. Vojenské a regrútske piesne. In: Príspevky z 20. Etnomuzikologického seminára, Bratislava 1990, s. 9-16, nem. res.
- Vojenské piesne a ich česko-slovenské súvislosti. Konferencie o česko-slovenských vzťahoch v bádání o ľudovej kultúre. Luhačovice 21.-23. října 1991. II – diskusní příspěvky. Vydalo Muzeum jihovýchodní Moravy, Zlín 1991, s. 1-4.
- Vojenské a regrútske piesne. Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry zv. 18, Bratislava 1991, 313 strán. Rus., nem. res.
- Individuum a kolektív. (Spevákka Anna Humenajová z Hrušova pri Krupine.) Slov. Národop., 39, 1991, č. 3-4, s.310-321. Nem. res.
- Interetnické súvislosti slovenských vojenských piesní. In: Slavica slovaca, roč. 28, 1993, s. 143-149.
- Ľudové piesne Slovákov v Bulharsku zo zápisov Jána Michalku. In: Spolok Slovákov z Bulharska, Ročenka 1994, s. 34-38.

ZA NIKITOM ILJIČOM TOLSTÝM (15. 4. 1923 – 27. 6. 1996)

Významný ruský slavista, filológ, semaziológ, etnolingvista, folklorista, akademik N. I. Tolstoj zomrel 27. júna 1996.

Narodil sa 15. apríla 1923 v mestečku Vršac v Srbsku. Roku 1941 ukončil rusko-srbské gymnázium v Beograde, kam sa rodina presťahovala. V rokoch 1941-1944 sa zúčastnil partizánskeho povstania v bývalej Juhoslávii, potom dobrovoľne vstúpil do Červenej armády a bojoval vo Veľkej vlasteneckej vojne. V rokoch 1945-1950 študoval na Filologickej fakulte Moskovskej štátnej univerzity, po skončení štúdia tu bol aspirantom a vyučoval v Ústave medzinárodných vzťahov. Roku 1976 sa stal profesorom. Bol predsedom zasadnutia Medzinárodného komitétu slavistov, ktoré sa konalo v Bratislave a Smoleniciach roku 1991 a r. 1993 sa zúčastnil XI. Medzinárodného kongresu slavistov v Bratislave. Bol členom mnohých zahraničných vedeckých inštitúcií, medzi nimi aj Slovenskej akadémie vied (od r. 1987).

Práce Nikitu Iljiča Tolstého boli venované paleoslavistike, histórii slovanských jazykov, dialektológii, histórii slovanských literatúr, porovnávacej semaziológii, etno-

lingvistike, etnografii a folkloristike. Geografická metóda, sémantika, štrukturálnotypologická metóda a teória mikropola boli kľúčové pri jeho vedeckých analýzach a interpretáciách. Ako jeden z prvých rozpracoval otázky porovnávacej slovanskej semaziológie a etnolingvistiky. V Ústave slavistiky a balkanistiky Ruskej akadémie vied založil a dlhé roky viedol oddelenie etnolingvistiky a folklóru, kde pracoval spolu s manželkou-folkloristkou Svetlanou Michajlovnou Tolstou.

Všestrannosť vedeckých záujmov N. I. Tolstého reprezentujú jeho základné práce. V 60. rokoch sa pokúšal o konštituovanie vedeckej gramatiky staroslovanského jazyka, ktorá by bola odpoveďou na súčasné potreby paleoslavistiky. K tejto problematike vydal: *Staroslavianskij jazyk* (1976), *Drevneslavianskij literaturnyj jazyk v XII-XIV vv. (Jego funkcii i specifika)* (1989), *Roľ drevneslavianskogo jazyka v istorii russkogo, serbskogo i bolgarskogo literaturnych jazykov v XVII-XVIII vv., Kulturno- i literaturno-istoričeskije predposylki obrazovaniya nacionalnych literaturnych jazykov (na*

materiale serbskochorvatskogo, bolgarskogo i slovenskogo jazykov (1981), *Istoria i struktura slavianskich literaturnych jazykov* (1988) a ďalšie.

Významné sú výsledky práce N. I. Tolstého v štúdiu dialektologickej lexiky a sémantiky. Vysoká vedecká erudícia mu umožnila rozvinúť dialektologickú semaziológiu: *Nekotorye problemy sravnitel'noj slavianskoj semasiologii* (1968), *Slavianskaja geografičeskaja terminologija: semasiologičeskie etudy* (1969), ako aj v doktorskej práci *Opyt semantičeskogo analiza slavianskoj geografičeskaj terminologii* a v mnohých ďalších štúdiách.

N. I. Tolstoj svojimi prácami *O rekonstrukcii praslavianskoj frazeologii* (1973), *Slavianskaja frazeologija sub specie etnografii* (1988) stimuloval aj frazeológov, aby venovali pozornosť rekonštrukcii frazeologizovaných stabilných slovesných komponentov.

Od 60. rokov sú známe jeho terénne výskumy v regióne Polesia: *Polesie (Lingvistika, Archeologia, Toponimika)* (1968), *Leksika Polesia. Materialy dľa polesskogo dialektneho slovarja* (1968). Pozornosť však zameriaval nie iba na lingvistický aspekt materiálu, ale najmä na jeho etnografické a folkloristické východiská a charakteristiky. V interdisciplinárnom prístupe – etnolingvistiky – videl N. I. Tolstoj budúcnosť pravdivej vedeckej interpretácie: *Nekotorye voprosy sootnošenija lingvo- i etnografičeskich issledovanij* (1974), *Slavianskaja terminologija – sravnitel'no-tipologičeskie i lingvogeografičeskie metody jejo izučenia* (1973), *Etnogenetičeskij aspekt issledovania drevnej slavianskoj duchovnoj kultury* (1979), *Arealnye aspekty slavianskoj duchovnoj kultury* (1978), *Iz „gramatiki“ slavianskich obriadov* (1982).

N. I. Tolstoj hľadal nové pohľady na dialekt, ktorý videl nie iba ako lingvistickú teritoriálnu jednotku, ale aj ako etnografickú a komplexne kulturologickú entitu. Tento prístup sa odzrkadľuje aj v jeho prácach *O dialektologii slavianskoj mifologii* (1978), *O vozmožnosti issledovania Polesia kak modeli slavianskogo etnolingvističeskogo sostojania* (1977), *Nekotorye problemy i perspektivy slavianskoj i obščej etnolingvistiki* (1982). Spolu s manželkou vypracoval projekt *Principy, zadači i vozmožnosti sostavlenija etnolingvističeskogo slovarja slavianskich drevnostej* (1983) a k tomuto projektu napísal početné čiastkové štúdie.

So zánietením sa venoval aj ďalším oblastiam slavistiky, jazykovedy, etnografie a folkloristiky, napr. onomastike – *Zametki o slavianskich imenach sobstvennyh i ich transkripcii* (1964), poetike folklóru – *Iz poetiki russkich i serbskochorvatskich narodnyh pesen (Priglagol'nyj tvoritel'nyj tavitologičeskij)* (1971), textológii – *Nekotorye voprosy i publikacii russkich literaturnych pamiatnikov XVIII v.* (1981), lexicografii atď. Jeho poslednými autorskými publikáciami sú *Jazyk i nacional'naja kul'tura* (1995) a *Jezik slovenske kulture* (1995).

N. I. Tolstoj bol však predovšetkým vedcom-pedagógom, ktorý svojou tvorivou prácou išiel príkladom a vychoval celú medzinárodnú školu slavistov. Jeho ciele boli vždy v prvom rade vedecké – odhaliť pre súčasníkov kultúrne bohatstvo predkov, odhaliť pramene a stanoviť cestu rozvoja slovanskej kultúry, ktorá kontinuuje a má spoločného menovateľa dodnes. Svetová slavistika stratila svojho významného predstaviteľa a vzácneho človeka.

Zuzana Profantová

MAJETKOVÉ PRÁVO V SPOLOČENSKEJ A KULTÚRNOHISTORICKEJ PERSPEKTÍVE V MEDZINÁRODNOM POROVNANÍ. MAJETKOVÉ PRÁVO, OSOBNOSŤ A OBČIANSTVO

(Eigentumsrecht in gesellschafts- und kulturgeschichtlicher Perspektive im internationalen Vergleich. Property Law, Personhood and Citizenship.)

Berlín, 17.-19. apríla 1997

Od roku 1992 vyvíja činnosť výskumné a komunikačné centrum Arbeitsstelle für Vergleichende Gesellschaftsgeschichte (Pracovisko porovnávacej sociálnej histórie) na Freie Universität v Berlíne, poskytujúce priestor historikom a historicky orientovaným odborníkom spoločenských a kultúrohistorických vedných disciplín z rôznych krajín Európy i ďalších svetadielov. Základnou výskumnou témou tohto pracoviska je celý komplex problémov zahrnutý pod názov *Vzostup, krízy a perspektívy občianskej spoločnosti od 18. do 20. storočia v medzinárodnom porovnaní*. V dňoch 17.-19. apríla 1997 sa na pôde tohto univerzitného pracoviska konal medzinárodný seminár na tému vlastníctva. Hlavnými iniciátormi a spoluorganizátormi boli historik Prof. H. Siegrist (Institut für Kulturwissenschaften, Leipzig) a právnik Prof. D. Sugarman (Lancaster University, Dept. of Law). Na podujatí sa stretli odborníci z oblasti sociálnej histórie, histórie práva, práva, sociálnej antropológie a etnológie z Nemecka, Slovenska, Veľkej Británie, Spojených štátov amerických a Izraela. Cieľom seminára, ako uviedol v úvodnom vstupe Hannes Siegrist, bolo vrátiť problematiku vlastníctva, resp. majetku do záujmu historických vied, pričom upozornil, že vlastníctvo ako kultúrny artefakt bolo a je konštruované rôznym spôsobom. Zameral sa na vzťah majetok-osobnosť-občianska spoločnosť, na vplyv jazyka, politiky a vôbec kultúry rôznych spoločností v rôznych časových úsekoch pri konštrukcii pojmu majetku a vlastníckych vzťahov. Po úvodných slovách sa začal pestrý a zaujímavý program trojdňového stretnutia. Jed-

notlivé vystúpenia prezentovali rôznorodosť prístupov, šírky záberov i uhlov pohľadu na túto príťažlivú problematiku. Jedno z kritérií rozdelenia príspevkov, ktoré odznali na seminári je ich príslušnosť k vednému odboru. Právnicki sa zaoberali vzťahom majetok – osobnosť v kontexte štátneho útvaru i v kontexte rodiny (David Sugarman), pričom sa zdôrazňovala odlišnosť prístupu k vlastníctvu determinovaná orientáciou štátu v určitom historickom období („imperiálne“ vlastnícke záujmy európskych koloniálnych veľmocí v 18. a 19. storočí, socialistické krajiny a súkromné vlastníctvo, súčasné vytváranie novej identity ľudí z členských štátov Európskej únie vo vzťahu k majetku). Ďalší zástupca práva (Morton J. Horwitz, Tel-Aviv University) sledoval vplyv súkromného vlastníctva na nezávislý rozvoj osobnosti, ako aj kroky štátov v histórii ľudstva od staroveku po súčasnosť umožňujúce, resp. limitujúce prístup k majetku. Upozornil zároveň na vývoj termínu majetok a modifikáciu jeho obsahu v 20. storočí. Vzťahu majetok a občianstvo na príklade USA bol venovaný príspevok (Robert W. Gordon, Yale Law School), ktorý sledoval podmienenosť prístupu k politickej moci cez majetok a zmenu názorov na to, kto môže a má byť politická špička v USA. Spomínanú problematiku sledoval aj cez vlastnícke práva žien a ich miesto v politike. Majetok a rodina boli témou, ktorá zaujala Lawrence Friedmana (Stanford Law School, California). Zameral sa na dedičské právo žien, na otázky adopcie, vznik rodinných impérií v USA a zmeny sociálnej roly dedičstva v 20. storočí. Elmar Wadle (Universität des Saar-

landes, Deutsche Rechtsgeschichte und Bürgerliches Recht) porovnával vzťah k intelektuálnemu vlastníctvu v Nemecku a Francúzsku v 19. a 20. storočí, pričom upozornil na prepojenie úrovne a ideologickej orientácie daných štátov a ich kodifikovaných právnych noriem. História intelektuálneho vlastníctva v Spojených štátoch venoval pozornosť William W. Fisher III. (Harvard Law School). Zároveň sledoval rôznorodosť ochrany vlastníckych práv tohto druhu majetku a zdôraznil základné fakty, ktoré tieto práva spôsobujú: ekonomické (rapídny rozvoj hospodárstva daného štátu, jeho postavenie vo svete, rast informačnej bázy, reklama ako priemyselná veľmoc), kultúrne a ideologické (ochrana štátnych záujmov). Zmena funkcie majetku v štáte na príklade porovnania štátov západnej Európy a bývalého socialistického bloku bola v centre pozornosti Herwiga Roggemanna (Osteuropa Institut, Freie Universität Berlin). Zdôraznil, že majetok je historická, nie logická kategória a že svojím obsahom reflektuje sociálne vzťahy. Na príklade štátov strednej a východnej Európy sledoval problémy privatizačného procesu a vytvárania nových právnych noriem (ústav) v týchto krajinách. Predstavitelia historických vied (odbor porovnávacej histórie, sociálnej histórie a histórie práva) sledovali problematiku vlastníctva a vzťahov, ktoré podmieňuje a vytvára, zo svojho špeciálneho zorného uhla. Dieter Gosewinkel (Friedrich-Meinecke Institut, Freie Universität Berlin) rozoberal vzťah majetok-štátne občianstvo a občianske práva na príklade Nemecka a Francúzska 19. a 20. storočia. Na pozadí vlasteneckého hnutia na záchranu historických pamiatok v Nemecku v 19. storočí poukázal ďalší príspevok (Winfried Speitkamp, Historisches Institut, Justus-Liebig Universität Giessen) na prejavy konfliktu privátneho a spoločenského vlastníctva, verejného a osobného záujmu. Jacob Vogel (Centre Marc Bloch, Berlin) venoval pozornosť špeciálnej forme súkromného podnikania, a teda aj súkromného vlastníctva – banskému, ťažobnému priemys-

lu, ktoré malo v nemeckých krajinách dlhú tradíciu. Zaujímal sa o vývoj banského práva a vzťahu vlastníkov baní k štátnej kontrole počas 19. storočia. Stephan Merl (Fakultät für Geschichtswissenschaft und Philosophie, Universität Bielefeld) vo svojom príspevku načrtol vývoj vzťahu k majetku v Rusku a Sovietskom zväze v 19. a 20. storočí. Na vývoji terminológie a obsahovej náplne pojmu majetok sa snažil charakterizovať situáciu v tejto krajine, kde súkromné vlastníctvo nepatrilo medzi základné osobné práva a slobody. Po roku 1917 sa pôda stala majetkom všetkých, kolektivizácia sa realizovala ako násilný politický akt, ktorý determinoval vzťah k súkromnému vlastníctvu. Podobný problém riešil Arnd Bauerkämper (Zentrum für Zeithistorische Forschung, Potsdam), keď porovnával vývoj právneho systému v rozdelenom Nemecku po roku 1945, osobitne sa zaujímal o právne normy týkajúce sa vlastníctva pôdy. Vzťah vlastníkov nájomných domov a nájomníkov si všimol Karl Christian Führer (Archiv für Sozialgeschichte, Hamburg). Na príklade Francúzska, Veľkej Británie a Nemecka počas 1. svetovej vojny a v medzivojnovom období sa snažil nájsť zásahy štátu do právomocí vlastníkov domov, na ochranu záujmov nájomníkov. Na seminári mali svoje zastúpenie aj sociálna antropológia a etnológia. Christopher Hann (Faculty of Social Sciences, University of Kent at Canterbury) predstavil problematiku majetku zo sociálnoantropologickej perspektívy. Najskôr stručne načrtol antropologickú tradíciu skúmania otázok majetku od L. H. Morgana až po súčasnosť, potom hovoril o vlastných skúsenostiach a výsledkoch výskumov vzťahu k súkromnému vlastníctvu v maďarských mestách a na vidieku v 70. a 80. rokoch 20. storočia. Zdôraznil, že majetkové vzťahy sú vzťahy sociálne, vzťahy medzi ľuďmi, a preto práve sociálni antropológovia majú vynikajúcu možnosť sledovať túto problematiku takpovediac „v priamom prenose“. Vplyv makrosociálnych procesov na vzťah k súkromnému vlastníctvu bol hlavnou témou et-

nologického príspevku (Monika Vrzgulová, ÚE SAV, Bratislava). Na príklade relatívne krátkeho časového obdobia vojnového slovenského štátu 1939-1945 sledovala deformácie a významové posuny v majetkových vzťahoch podnikateľov na Slovensku.

Ku každému bloku príspevkov sa hneď diskutovalo, pričom bola snaha ukázať rozpracovanosť problematiky v jednotlivých zúčastnených vedných disciplínach. Cieľom

bol čo najkomplexnejší prístup k vymedzenej sume otázok. Sociálna antropológia, resp. etnológia ako disciplíny, ktorých nosnou metódou je práca v teréne, jasne predviedli, že práve oni môžu poskytnúť informácie priamo z epicentra – zo života, z praxe, čím sa môžu poznatky historikov i právnikov nielen doplniť, ale – a to predovšetkým – stanú sa plastickejšími.

Monika Vrzgulová

VÝSTAVA „ŽIDIA V MALBE KAROLA KOSTURA“

V dňoch 3. – 25. apríla 1997 bola v Poľskom kultúrnom stredisku v Bratislave výstava „Židia v malbe Karola Kostura“. Karol Kostur sa narodil v r. 1919 v Novom Targu. Pracoval ako stavebný robotník, neskôr študoval ekonómiu. Istý čas pobudol v Amerike, po návrate domov sa venoval prírodnému liečeniu a neskôr maliarstvu. Zaujala ho rôznorodosť sveta i rodné Podhalie. Osobitne ho zaujala židovská kultúra.

Kosturova výstava v Bratislave predstavila prostredníctvom insitného umenia židovské spoločenstvo na pozadí obrazu poľských mestečiek, aký už nejestvuje. Umelec zobrazil svet, aký zostal v jeho predstave z minulosti – portréty jednotlivcov, skupinky ľudí i scény, ktoré majú hodnotu z hľadiska etnografie i dejín architektúry. Súčasťou výstavy boli olejomaľby, akvarely i čiernobiela grafika. Na mnohých obrazoch, podaných spomenutými technikami, zaujali najmä rozličné malebné podoby charakteris-

tických drevených synagóg, od jednoduchších po zložité hmoty s vežičkami, s rozlične tvarovanými strechami. Ich originálne štíty pripomínajú ľudovú architektúru Podhalia i severného a stredného Slovenska. Ide o nevšednú oblasť architektúry, ktorá dnes už vlastne patrí minulosti, do sveta obrazov. V tomto možno vidieť najväčší prínos výstavy z národopisného hľadiska. Autor podáva etnografický jav originálnym spôsobom insitného umenia – tým nadobúda toto dielo osobitnú hodnotu.

Kosturove práce boli niekoľkokrát vystavené v Novom Targu a Krakove, dostali sa aj do Berlína a Londýna. V r. 1996 Kostur získal 1. cenu na maliarskom konkurze v Bydhošti. Exponáty bratislavskej výstavy pochádzajú zo zbierok Mestského kultúrneho strediska v Novom Targu a zo súkromných zbierok.

Igor Thurzo

SVET VEDY

Predsedníctvo SAV na svojom zasadnutí 20. marca 1997 schválilo návrh na zriadenie populárnovednej edície Svet vedy. Jej posla-

ním je sprístupniť vybrané vedecké výsledky slovenskej i svetovej vedy širokej čitateľskej verejnosti. Vedecké poznatky, osobnosti i in-

štitúcie by mali byť čitateľovi priblížené v širších historických súvislostiach, ako súčasť civilizačného prúdu, ako jeden z prejavov humanizácie prostredia, v ktorom ľudia žijú.

Odborným garantom edície Svet vedy je Slovenská akadémia vied. Na jej pôde pracuje i redakčná rada zložená z odborníkov z jednotlivých vedných odborov akademických i mimoakademických pracovísk. Jej predsedom je doc.ing.Štefan Markuš, DrSc. Veríme, že na pracoviskách SAV, ale i na slovenských vysokých školách a rezortných vedeckých ústavoch pracuje veľa potenciálnych autorov, ktorí by veľmi kvalifikovane naplňali zámer tejto edície. Práve ich vy-

zývame k spolupráci pri príprave edičného plánu. Edícia bude vychádzať v troch sériách: živá príroda, neživá príroda a spoločenské vedy. Finančné náklady spojené s vydávaním edície Svet vedy poniesie Vydavateľstvo SAV, VEDA. Tu môžu získať i ďalšie potrebné informácie autori, ktorí by chceli na príprave edície Svet vedy spolupracovať.

*PhDr. Peter Slavkovský, CSc.
tajomník redakčnej rady
RNDr. Eva Majeská
riaditeľka VEDY*